

DOĞULU KONULARIN RUS EDEBİYATINDA İŞLENMESİ MESELESİ

Fikret TÜRKMEN*

Özet

Yazarlar ve şairler, kendi ülkelerinin kültürlerinden olduğu kadar, başka ülkelerin kültürlerinden de beslenmişlerdir. Rus edebiyatçılarından Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, eserlerinde doğulu konulara yer vermesiyle dikkat çekmektedir. Rus edebiyatında doğuyu ilk defa gerçekçi çizgilerle işleyen Puşkin'in özellikle şiirleri, doğulu konuların etkisi altındadır.

Anahtar Kelimeler: Rus edebiyatı, Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, doğulu konular, Türk kültürü.

Abstract

Authors and poets have benefited both from their countries' culture and other countries' culture. Aleksandr Sergeyevich Pushkin, one of the Russian literary men, attracts the attention because of discussing the eastern subjects in his work of arts. He has discussed the eastern subjects for the first time in Russian literature. Especially Pushkin's poems are in the effect of eastern subjects.

Keywords: Russian literature, Aleksandr Sergeyevich Pushkin, Eastern subjects, Turkish culture.

Doğu, Vostok, Orient, Şark. Ne şekilde adlandırılırsa adlandırılınsın, doğu, bütün kültürlerin beslendiği kaynaktır. Batı, doğuyu hep farklı, hep kendinden uzak görmüş, fakat ondan beslenmekten ve ona hayranlık duymaktan geri kalmamıştır. Rusya için ise doğu daha farklı bir anlama sahiptir. Rus araştırmacılar, doğunun Rusya için farklı olduğu görüşünde hemfikirdirler. Doğu, onlara Avrupa'dan daha yakındır.

“Batı Avrupa sakinlerinin çoğunluğu için ‘doğu’ kelimesi, her şeyden önce deniz ötesi koloniler veya müthiş Osmanlı İmparatorluğunu tanımlamaktadır, yani evlerinden yüzlerce ve binlerce kilometre uzaktaki bölgeleri. Rusya’da durum farklıdır. Rusya devleti XVI. yüzyıldan itibaren bünyesine Asya bölgelerini de almaya başlamış, bu yüzden de doğu, Ruslar için hiçbir zaman uzak bir egzotizm olmamıştır...”¹.

Büyük Rus yazarlarından pek çoğu eserlerinde doğuyla ilgili konulara yer vermişlerdir. Elbette bu yazarların

---

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü,
fikret.turkmen@ege.edu.tr.

¹ S. V. Soplenco, *Doroga v Arzrum*, Moskova 2000, s. 5.

eserlerine doğruyla ilgili konuları almalarının nedenleri arasında onların şahsi eğilimlerinin yanı sıra yaşadıkları devrin ekonomik ve politik durumlarının da etkisi bulunmaktadır.

Çarlık Rusyası genişlemeyle birlikte topraklarına farklı halkları ve kültürleri de almıştır. Yeni ele geçirilen topraklardaki halkı, bazen de genişleyen sınırların yakınındaki halkları tanımak, ülkenin temel gereksinimleri arasında yer almıştır. Bu siyasi durumların yanı sıra Rus yazar ve şairleri de bu yeni komşuları tanıma ve onlardan yararlanma gereği duymuşlardır.

Pek çok yazar ve şair sadece kendi ülkelerinin kaynaklarından değil, farklı kültürlerden de beslenmek istemişlerdir. Farklı kültürleri eserlerinde işleme tekniği, özellikle geçen yüzyıllarda, insanların edebiyat sayesinde farklı kültürlerle de karşılaşmasını sağlamıştır.

Rus edebiyatı, halkını farklı kültürlerle tanıştırma açısından farklı bir kategoride yer almaktadır. Pek çok Rus yazarı, ülkesi dışına çıkmış ve kendi toplumunu farklı kültür ve düşüncelerle tanıştırma görevini başarıyla yerine getirmiştir.

Bu tür yazar ve şairler arasında ilk akla gelenler Aleksandr Sergeyeviç Puşkin², Lev Nikolayeviç Tolstoy³ ve Mihail Yureviç Lermantov'dur⁴. Bu yazar ve şairleri ülkelerindeki diğer aydınlardan ayıran ve onları unutulmazlar arasına sokan nedenler arasında ilk sırada onların yazı sanatının geldiği düşünülebilir. Fakat diğer bir neden de onların diğer yazarlardan farklı olarak edebiyata ilkleri sokmalarıdır.

Adı geçen bu yazar ve şairlerden önce Rus edebiyatı, Romantizm ve Klasizm akımlarının etkisi altında bulunmaktaydı. Bu dönemin Rus yazar ve şairleri, Avrupa edebiyatlarını taklit eden ve genel olarak toplumun yaşadığı gerçeklerle bağlantısız eserler vermişlerdir. Bu taklit eserlerde temel olan dilin kullanımınıdır. Eserlerin içeriği Rus insanını yansıtmamaktadır.

Gerçek Rusya, ilk defa Puşkin'in şiirinde yer almıştır. Puşkin, Rus insanını, Rus köylüsünü o güne kadar alışılmadık gerçekçi bir

² "Aleksandr Sergeyeviç Puşkin", *Ana Britanica*, Ankara 1987, c. 26, ss. 75-77.

³ "Lev Nikolaeviç Tolstoy", *Ana Britanica*, Ankara 1987, c. 30, ss. 108-109.

⁴ Fikret Türkmen, "M. Yu. Lermantov ve Aşık Garip Hikâyesi", *10. Uluslararası Kibatek Türk Edebiyatı Şöleni Bilimleri (11-16 Mayıs 2005)*, Kiev-Ukrayna, ss. 137-141.

formda anlatmıştır. Şair sıradan insanları anlatmanın yanı sıra soylu denen insanların da içinde buldukları durumu gerçek gözlemlere dayanarak anlatmıştır.

Bu incelememizde, özellikle büyük Rus şairi Puşkin'de “doğu” kavramı ve bundan ne anladığı üzerinde durmaya çalışacağız. Bunun birinci nedeni onun Rus edebiyatında ilk olarak doğuyu gerçekçi çizgilerle işlemesi, ikinci nedeni de köken olarak kendisinin de doğulu olmasıdır⁵.

26 Mayıs 1799'da Moskova'da doğan A. S. Puşkin, 29 Ocak 1837'de ölür. Kısa yaşamına pek çok eser sığdıran şair, Rus edebiyatının kurucusu olarak görülmüştür. Baba tarafından soylu bir aileden gelen şair, sekiz yaşındayken Fransızca'yı, daha sonra da diğer batı dillerini öğrenmiştir. Onun batı kültürüyle küçük yaşta tanışması, sanatını batı kültürüne değil doğuya çevirmesine neden olmuştur.

1837 yılında bir düelloda hayatını kaybeden şair, 38 yıllık yaşamında verdiği onlarca eserle Rus edebiyatında hak ettiği yeri almıştır.

Puşkin'in nesir olarak yazdığı ilk eser, 1827 yılında başladığı, “Büyük Petro'nun Arabı”dır. Araştırmacılar, bu eserin temelinde şairin kendi biyografisinin yer aldığını düşünmektedirler. 1830'da yayınlanan “Belkin'in Hikâyeleri” ise yalın anlatımı ve gerçekçi çizgisiyle Rus edebiyatı için bir dönüm noktası sayılmaktadır.

Başta “Maça Kızı” olmak üzere yazarın diğer hikâyeleri de (Belkin'in Hikâyeleri, Acemi Bir Köylü Kızı, Atış, Kar Fırtınası, Menzil Müdürü, Tabutçu) defalarca Türkçeye çevrilmiştir⁶.

“Maça Kızı”nda şair, Petersburg sosyetesinin gerçek yüzünü ortaya koymaktadır. Hikâyenin kahramanı Hermann, yozlaşan bir grubun en belirgin örneği olarak yer almaktadır. Ayrıca bu eserde bir soylu kadının tuvalet (soyunma) sahnesinin gerçekçi çizgilerle verilmesi Rus edebiyatında bir ilk olması bakımından önemlidir.

⁵ “Aleksandr Sergeyeviç Puşkin”, *Ana Britanica*, Ankara 1987, c. 26, s. 75.

⁶ Aleksandr Puşkin, *Seçme Öyküler*, (çev. Mehmet Harmanlı), Epsilon yayınevi, İstanbul 1997.

Puşkin'in eserlerindeki "doğu", şiirlerinin temelini oluşturmuştur denilebilir.

Puşkin'deki Türk etkisi, şiirlerinde de belirgin şekilde görülmektedir. Türk veya genel bir tanımlamayla doğu etkisi, Puşkin'in şiir sanatına farklı bir duygusallık vermektedir. Burada ilk olarak incelemeye çalışacağımız şiir, şairin 1826 yılında yazdığı "O deva- roza, ya v okovah!" (Ey Gül-Kız, Ben Senin Esirim) adlı şiirdir. Sekiz mısradan oluşan bu şiir, tamamen doğu şiir etkisini taşımaktadır. Puşkin'in sanatında doğu etkisinin şairin Besarabya'da bulunduğu 1820 yılında oluştuğu düşünülmektedir. Şairin, Türkiye'den buraya göçen Kalipso Polihroni adlı İstanbullu bir Rum kızından pek çok Türkçe şarkı ve şiir öğrendiği bilinmektedir. "Ey Gül-Kız, Ben Senin Esirim" şiirinin sözlerinde doğu etkisi belirgin bir şekilde hissedilmektedir:

"Ey gül-kız, ben senin esirim.
Fakat sana esir olmaktan utanmıyorum.
Orman âşıklarının kanatlı kralı
Çalılardaki bülbül gibi,
Gururlu ve güzel gülün yakınında
Tatlı bir esaret içinde yaşayıp
Gecenin karanlığında.
Ona şarkılar söyleyerek (...)

Ayrıca şairin 1822 yılında yazdığı "Greçanke" (Rum Kızına) adlı şiirin, sözünü ettiğimiz Rum kızına yazıldığı ve şairin bu kıza karşı ilgi duyduğu, Rus edebiyat araştırmacıları tarafından belirtilmiştir⁷. Gerçekte "Greçanke" (1823) başlıklı şiir, Rum veya Yunan motifleriyle değil doğu motifleriyle örülüdür. Ayrıca bu şiirdeki Yunanlı kızın, İstanbul'da Osmanlı kültüründe yetişmiş bir genç kız olması, şairin özünde Türk kültüründe yetişmiş bir insana ilgisi olarak ele alınmalıdır.

"Sen, içten selamlamaların,
Doğuya has konuşmaların,
Ayna gibi parıldayan gözlerinle,
Şairlerin ilham ateşini
Canlandırmak için yaratılmışsın.
.....
Söyle, Leyla'nın şairi,

⁷ H. S. Kirov, "Puşkinskaya greçanka" (Puşkin'in Yunan Kızı), *İstoričeskiy Vestnik*, 1884, No. 2, s. 337.

Yüksek hayallere kapılarak,
Senin değişmez bilmeyen idealini ne zaman terennüm etti?
İçten ve çilekeş şair,
Senden başka kimi tasvir etmişti?".

Yine şairin "Solovey i roza" (Gül ve Bülbül) (1827) şiiri de yine doğu etkisinin belirgin olduğu eserlerinden biridir. Puşkin öncesi Rus şiirinde, gül ve bülbül temasının yoğun bir şekilde işlendiği başka örnekler yok denecek kadar azdır. Bu şiirde şair neredeyse bir divan şiiri tadını yakalamaktadır.

"Bahçelerin sessizliğinde, bahar gecesinin sisinde,
Güle söyler doğu bülbülü.
Fakat tatlı gül hissetmez, iç geçirmez.
Âşğın söyledikleri karşısında salınır ve uyuklar.
.....
Kendine gel, ey şair, arzuladığın nedir?
O dinlemiyor, seni hissetmiyor.
Bak nasıl da canlı, seslenmen cevapsız.

A. V. Azbukina, A. S. Puşkin ve A. V. Kol'tsov'daki "gül ve bülbül" temasını incelerken "*Rus şiir sanatında, gül ve bülbülle ilgili bu doğu motifi, kendi anlatımını kazanmıştır. Gül ikinci plana geçmiş, birinci plana harika ötüşüyle baş kahraman olarak bülbül yerleşmiştir.*"⁸ demektedir.

Araştırmacı, Rus şairlerinin bu tür doğu motiflerine yönelmelerinin nedeni olarak Klasizmin ömrünü tamamlamasını ve Rus şairlerinin aşkın alfabesini yaratmak için doğu edebiyatına yönelmelerini göstermektedir. Fakat bu yönelim sonucunda elbette farklılıklar oluşmaktadır. Puşkin, bir şair olarak kendini bülbülle özdeşleştirmekte ve "güzellik adına öten bülbülü" şair olarak görmektedir.

Puşkin'in yaratıcılığında doğu etkisini, sadece şairin aşk hayatı ve sevgi şiiri temelinde almak doğru olmaz. Şairin doğuya hayranlığı, doğulunun sadece sevgi dünyasıyla sınırlı değildir. Şair aynı zamanda dine karşı da büyük bir hayranlıkla

⁸ A. V. Azbukina, "İntersyujet 'Solovey i Roza' v poyezii A. S. Puşkina i A. V. Kol'tsova" (A. S. Puşkin ve A. V. Kol'tsova'nın Şiirinde Uluslararası Bir Konu "Bülbül ve Gül"), A. S. Puşkin i vzaimodeystvie natsional'nih literatur i yazıkov, Mejdunarodnaya nauçnaya konferentsiya, posvyaçennaya 200-letiyu so dnya rojdeniya A. S. Puşkina, Kazan Devlet Üniversitesi, 1998.

yaklaşmaktadır. Onun İslamiyet'i anlattığı şiirlerini okuyunca şairin İslamiyet'e hayran olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Şairin "V Gurzufe bedmy musul'man" (Gurzuf'ta Fakir Bir Müslüman) (1821) adlı şiiri, şairin İslamiyet'i seçen insanların sürdürdüğü basit yaşama karşı olan hayranlığını çok güzel ortaya koymaktadır. Şiir Gurzuf'taki fakir, fakat namuslu insanların yaşamına ayna tutmaktadır:

"Gurzuf'ta fakir bir Müslüman
Yakın bir zamanda, çocukları ve karısı ile yaşıyordu;
Bütün ruhuyla kutsal Kuran'a inanıyordu
Ve kaderinden mutlu oldu.
Mehmet (adı buydu) her gün özenle
Arı kovanlarına ve koyun sürüsüne,
Kendi üzüm bağına bakıyordu;
Başka bir gün bilmedi;
Karısını sevdi, bunu bilen Fatima;
Ona her yıl bir çocuk doğuruyordu (...)"

Şiirin devamında, aza kanaat eden insanların mutlulukları Fatima'nın aş erme motifiyle verilmektedir.

Şair, sadece İslamiyet'i kabul etmiş ve bütün yaşamını ona adanarak namusuyla çalışan insanların yaşamını şiirine taşımakla kalmaz, aynı zamanda Hz. Muhammed'i de anar. Şairin "V peşçere taynoy, v den' gonen'ya" (Takip Günü Gizemli Mağarada) (1825) adlı şiiri Hz. Muhammed'in adını doğrudan anmasa da takip edilirken bir mağarada saklanıp düşmanlarından kurtulan Hz. Muhammed'e adandığı anlaşılmaktadır.

Peki, Rus şairini Hz. Muhammed'le ilgili bir şiir yazmaya iten nedir? Şiirin yazıldığı tarihe dikkat edilecek olursa, şairin bu tarihte sürgünde bulunduğu anlaşılacaktır. Şairin bu sıkıntılı günlerinde Kuran okuduğu ve ruhunu dinlendirdiği düşünülebilir. Kuran çevirisinin 1800'lü yıllarda birkaç kez yapıldığı bilinmektedir.

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in şiirlerinde doğu motifleri elbette verdiğimiz bu örneklerle sınırlı değildir. Şairin doğuyu anlamasında ve onu şiirine malzeme olarak kullanmasında Türk-Osmanlı kültürünün büyük katkısı olmuştur. Gerek ülkesi içindeki seyahatleri gerekse daha sonra Erzurum'a yapacağı yolculuk, onun çevresindeki halkların kültürel değerlerine karşı özenli yaklaşmasına sebep olmuştur. Hayatı boyunca yurt dışına çıkmayı arzulayan şair, Çarlık yönetimine yönelttiği eleştirel bakış yüzünden böylesi bir

haktan mahrum bırakılmış; ancak 1829 yılında çıkan Rus-Osmanlı savaşı nedeniyle cepheye gönderilmesine izin verilmiştir⁹.

1839 yılında yayınlanan “Erzurum’a Seyahat”, şairin ilk yurt dışı gözlemlerini yansıtmaya açısından ayrı bir değere sahiptir.

S. V. Soplentkov, Rusya’da doğu kavramını incelediği çalışmasının önsözünde “*Erzurum yolu... Rus’un Asya’ya yoludur. Biz bu yolu Puşkin’in gözleriyle görmeye alıştık. Onun eserinde bu şehir ve yolculuk sembolik bir anlam kazanmaktadır. Erzurum şair için bütün doğuyu temsil eder. Burada Puşkin ‘gerçekçi doğu izlenimleri’ne ulaşmayı ve ‘doğu görkemi’ndeki hayal kırıklığını yaşamayı başarır. Erzurum yolu, Rusların Asya’ya girişinin ve onların doğu dünyasıyla kurduğu ilişkinin sembolüdür.*”¹⁰ der.

Şairin 1829 yılında Rus ordusunun Erzurum’a yaptığı sefere katılması, onun o güne kadar kulaktan duyduğu ve farklı kaynaklardan okuduğu doğuyu tanıma ve kendi gözleriyle görme olarak algılamak gerekir. Fakat şairin kendi gözleriyle görme isteğinin aynı zamanda onda bir tür hayal kırıklığına da neden olduğu anlaşılmaktadır. Bu hayal kırıklığının gerçek nedeni, savaşın içindeki bir ülkenin şehrini görmektir. Her şeyi yakıp yıkan savaşın güzel bıraktığı bir yer düşünülemez.

Şairin yolculuğu doğu izlenimleriyle doludur. Şair, Kafkas dağlarıyla birlikte artık doğuyu görmeye başlar. Şairin ilk gördüğü doğuya ait olan Minare (Minaret) adlı kaledir. Şair eserin birinci bölümünde bunu şu şekilde anlatır:

“İlk ilgi çekici yer Minare kalesidir. Ona yaklaşınca çınar ve ihlamur ağaçlarıyla dolu kurganlar arasındaki ovada gidiyordu kervanımız. ... Sağda karlı Kafkas parlıyor, ileride ormanla kaplı bir dağ yükseliyor, onun arkasında kale duruyor. Kalenin çevresinde Tatarbut adlı yıkılmış bir köyün izleri görülüyor... Yalnız başına bir minare burada kaybolup gitmiş bir köyün olduğunu kanıtlıyor. Minare taş yığınları arasında, kurumuş bir derenin kıyısında yükseliyor. İç merdiveni daha yıkılmamış, molların sesinin artık duyulmadığı merdiven sahanlığına geldim. Orada yazı yazmayı seven seyyahların tuğlalara kazdığı birkaç

⁹ S. V. Soplentkov, age., s. 3.

¹⁰ S. V. Soplentkov, age., s. 3.

bilinmeyen ad buldum.”

Yazar anlatımındaki canlılıkla okuyucusunun ilgisini çekmeyi başarmaktadır.

Daha sonra şair Vladikavkaz kasabasına ulaşır. Bu bölgede yaşayan Osetler, şairin anlatımına göre tipik doğu geleneklerini yaşayan bir halk olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca şair, Vladikavkaz'ın geçmişteki adının Kapkay olduğunu söylemektedir. Bazı araştırmacılar buranın gerçekte Kapıköy adlı eski bir yerleşim olduğunu ileri sürmektedirler¹¹.

“O (Vladikavkaz kasabası) Oset köyleriyle çevrelenmiştir. Ben bu köylerden birini ziyaret ettim ve bir cenazeye denk geldim... Halk toplanmıştı. Avluda iki öküzün koşulu olduğu bir araba duruyordu. Ölenin akrabaları ve arkadaşları her taraftan, alınlarına yumruklarıyla vurarak ve ağlayarak geldiler... Misafirlerden biri rahmetlinin silahını aldı, raftan aldığı barutla onu doldurdu ve bunu vücudun yakınına koydu... Ne yazık ki hiç kimse bu törenleri bana açıklayamadı.”¹²

A. S. Puşkin, eserinde, yolda gördüğü Türk hamamlarından, daha doğrusu doğu halklarının yıkanma şekillerinden övgüyle bahseder:

“Fars, beni hamama götürdü: sıcak, demir grisi bir kaynak, kayalara oyulmuş bir hamama akıyordu... Beni bir Tatar hamamcıya verdiler. Onun burunsuz olduğunu itiraf etmeyelim, fakat bu onun işinde usta olmasına engel olmamıştı. Hasan beni sıcak taş yere yatırdı; bundan sonra benim organlarımı çekip kırmaya, bana yumruklarla vurmaya başladı. Ben hiçbir ağrı hissetmedim, aksine şaşırtıcı bir hafiflik duydum.”¹³

Şair Tiflis'te gittiği bu hamamdan hayranlıkla bahseder. Şairin yol izlenimleri doğu sahneleri ve doğal olarak doğuya ait kelimelerle doludur. Eserin dördüncü bölümü tamamıyla Erzurum'a ayrılmıştır. Bu bölümde şair, yer ve kişi adlarını Türkçe olarak vermeyi tercih eder. Bu, o dönem edebiyatı için bir yenilik olarak kabul edilmelidir.

¹¹ İsmail Kaynak, *Aleksandr Sergeviç Puşkin'de Türk-İslam Kültürünün İzleri*, Ankara 1976, s. 90.

¹² A. S. Puşkin, *Puteşestvie v Arzurum*.

¹³ A. S. Puşkin, *Puteşestvie v Arzurum*.

“Köprü, Çaban-Kepri olarak adlandırılıyor... Köprüden birkaç adım ötedeki kervansaray kalıntılarını gezdim.”

“Hasankale, Erzurum’un anahtarı sayılır. Şehir kaleyle taçlandırılmış bir kayanın tabanında kurulmuş... Kampımız kalenin önünde uzanan geniş bir ovada kurulmuştur. Burada sıcak demir grisi bir kaynağın bulunduğu dairevi taş yapıyı gezdim.”

Şair, beşinci bölümde de Erzurum’la ilgili gerçekçi gözlemlerine devam etmektedir.

“Erzurum, Asya Türkiyesinin başkenti sayılır. Onun 100.000 sakini var, fakat bu sayı daha çok olmalı. Evler taş, çatılar ot kaplı; bunlar, yüksekte bakıldığında oldukça şehre korkunç bir görünüm veriyor.”

Şair, eserini sonlandırırken bugüne kadar Rusların kafasında oluşmuş olan doğu zenginliklerinin abartılmış olduğunu dile getirmektedir:

“Asya ihtişamı. Bu söz herhalde fakir şövalyelerin çıplak duvarları ve kalelerinin meşe koltuklarını bırakıp Haçlı seferlerine çıktıkları, ilk kez güzel divanları, alaca halıları ve sapları renkli süslemeleri hançerleri gördükleri zaman doğmuştur.”

A. S. Puşkin’in “Erzurum’a Seyahat”ini ayrıntılı bir şekilde değerlendiren Henri Troyat, yazarın özellikle Erzurum’daki veba karşısındaki gerçekçi tutumu üzerinde durmaktadır. Henri Troyat, Puşkin’in, Türklerin vebalı hastalara insancıl yaklaşımı karşısında “Avrupalı korkularımdan büyük bir utanç duydum.” cümlesine “Temmuzun 21’inde Puşkin,... ellerini hiçbir vebalıya sürmeden Erzurum’dan ayrıldı.” açıklamasını yapmaktadır¹⁴.

Elbette, A. S. Puşkin, o güne kadar duydukları ve okuduklarıyla bilincinde bir doğu yaratmıştır. Şairin gerçek doğuyu görmesi, ne yazık ki yıllar sonra olabilmiştir. Fakat şair bilincindeki ve gerçekteki doğuyu örtüştürebilmiş sayılı sanatçılardan biridir. Diğerleri ise herhalde Tolstoy ve Lermantov gibi sanatçılardır. Doğuyu anlayıp işleyebilen edebiyatçılar, doğal bir kaynak bulmanın avantajını kendi kabiliyetleriyle birleştirerek başarılı olmuşlardır. Bunlardan Tolstoy’un realist, Lermantov ve Puşkin’in romantik olmaları sonucu değiştirmez.

¹⁴ Henri Troyat, *Klasikler İçin Yardımcı Eserler Puşkin II*, (Çev. Oğuz Petek), Ankara 1964, s. 92.

Kaynakça

- “Aleksandr Sergeyeviç Puşkin”, *Ana Britanica*, Ankara 1987, c. 26, ss. 75–77.
- “Lev Nikolaeviç Tolstoy”, *Ana Britanica*, Ankara 1987, c. 30, s. 108–109.
- Azbukina, A. V., “İntersyujet ‘Solovey i Roza’ v poyezii A. S. Puşkina i A. V. Kol’tsova” (A. S. Puşkin ve A. V. Kol’tsova’nın Şiirinde Uluslararası Bir Konu “Bülbül ve Gül”) , *A. S. Puşkin i vzaimodeystvie natsional’nuh literatur i yazikov*, Mejdunarodnaya nauçnaya konferentsiya, posvyaşçennaya 200-letiyu so dnja rojdeniya A. S. Puşkina, Kazan Devlet Üniversitesi, 1998.
- Kaynak, İsmail, *Aleksandr Sergeviç Puşkin’de Türk-İslam Kültürünün İzleri*, Ankara 1976.
- Kirov, H. S., “Puşkinskaya greçanka” (Puşkin’in Yunan Kızı), *İstoriceskiy Vestnik*, 1884, No. 2.
- Puşkin, A. S., *Puteşestvie v Arzurum* (Erzurum’a Seyahat), Moskova 1839.
- Puşkin, Aleksandr, *Seçme Öyküler*, (çev. Mehmet Harmancı), Epsilon yayınevi, İstanbul 1997.
- Soplenko, S. V., *Doroga v Arzrum* (Erzurum Yolu), Moskova 2000.
- Troyat, Henri, *Klasikler İçin Yardımcı Eserler Puşkin II*, (çev. Oğuz Petek), Ankara 1964.
- Türkmen, Fikret, “M. Yu. Lermantov ve Âşık Garip Hikâyesi”, *10. Uluslararası Kibatek Türk Edebiyatı Şöleni Bilimleri (11–16 Mayıs 2005)*, Kiev-Ukrayna, s. 137–141.